

Les torres del telègraf òptic

Damià de Bas Macià

Cronologia de la telegrafia òptica a l'Estat espanyol

La creació de la xarxa de telegrafia òptica civil a Espanya va ser decretada pel govern l'any 1844 i havia de consistir en un gran nombre de línies, de les quals només van arribar-ne a funcionar tres: la de Madrid a Irún, la de Madrid a Cadis i la de Madrid a La Jonquera per València i Barcelona.

L'octubre del 1846 es va cursar el primer telegrama òptic entre les estacions de Madrid i Irún.

El 1848 es començà a construir una complexa xarxa de telegrafia òptica de caràcter militar. (Aquest mateix any s'inaugurà la línia del ferrocarril de Mataró a Barcelona, que ja usava la telegrafia elèctrica!!!) El telègraf elèctric Morse havia estat presentat als Estats Units d'Amèrica del Nord l'any 1843.

El 1849 s'inaugurà el tram Madrid-València de les línies civils.

El 1850 s'inaugurà la línia general Madrid-Cadis, tot i que no funcionà plenament fins al 1853.

Justament, el 1853 es començà a construir la primera línia de telegrafia elèctrica entre Madrid i Irún.

El 1855 el telègraf fou posat a disposició dels ciutadans.

El 1857 deixà de funcionar la darrera línia civil de telegrafia òptica Madrid-Cadis.

El 1858 es desmantellà el tram València-Barcelona-La Jonquera de les línies òptiques civils.

El 1862 foren abandonades definitivament les torres de la telegrafia òptica militar.

Així doncs, fet i fet, la telegrafia òptica civil va funcionar solament uns deu anys, i encara en no tota la xarxa.

A les ciutats cap de partit judicial i a les poblacions més importants del país, el telègraf elèctric arribà l'any 1889.

El tram català

En el tram per terres catalanes de la línia general Madrid-València-Barcelona-La Jonquera, la línia entrava a Catalunya per Sant Carles de la Ràpita, continuava cap a Barcelona i, d'ací, a La Jonquera, en total, les trenta-tres estacions o torres següents: Sant Carles de la Ràpita, Camarles, El Perelló, L'Ametlla de Mar, Mont-roig del Camp, Cambrils, Salou, Tarragona, Altafulla, Coma-ruga, L'Arboç, Vilafranca del Penedès, Sant Pau d'Ordal, L'Ordal, Esplugues de Llobregat, Barcelona (castell de Montjuïc), Montgat, Vilassar de Mar, Caldes d'Estrac, Calella, Malgrat de Mar, Maçanet de la Selva, Riudarenes, Brunyola, Bescanó, Girona, Celrà, Vilademuls, Bàscara, Pontós, Figueres (castell de Sant Ferran), Darnius i La Jonquera. Així, l'estació de Vilassar de Mar es comunicava per ponent amb la del turó de Montgat, i per llevant amb la de Caldetes.

L'estructura de les torres

Totes les torres que es construïren tenien una estructura gairebé idèntica, dissenyades pel coronel d'Estat Major José María Mathé, expert en topografia i fortificacions i inventor del sistema de senyals que seria usat en la xarxa. De l'una a l'altra torre, gairebé només variaven els materials de construcció, ja que s'aprofitaven els autòctons dels llocs on s'edificaven.

Dels estudis *4 pedres de la telegrafia òptica a Catalunya*, de Jaume Prat i Pons, i *La telegrafia òptica a Catalunya*, de Lluís Len i Jaume Perarnau, n'extraïem les següents dades: Tenien una alçada aproximada de deu metres i eren de planta quadrada amb planta baixa, dos pisos d'alçada i coberta superior plana o terrat. Els murs eren fets de pedra del país o barrejada amb maó i, als angles, pot ser que hi hagi alguns carreus. Tot rejuntat amb morter de calç. La planta baixa, lleugerament

atalussada i sovint arrebossada a l'exterior, amb tres espitlleres distribuïdes regularment a cada cara, corresponia als dormitoris. Per diferenciar els nivells entre la planta baixa i el primer pis, hi sobresortia un cinturó de maó. Al primer pis hi havia la cuina, el menjador i la porta elevada d'entrada a l'edifici, on s'accedia per una escala de mà que es recollia des de l'interior. Al segon pis, una finestra era situada just a la vertical de la porta del primer pis, i l'espai interior era destinat, principalment, a les feines de recepció i transmissió dels senyals. Les obertures eren emmarcades amb maó o amb carreus. Una cornisa o ràfec superior de pedra tallada en blocs lleugerament corbats o de maó acabat amb motllura, marcava el pas del segon pis al terrat. Sobre la coberta hi havia el mecanisme de senyals. La comunicació entre les diferents plantes es resolvia per mitjà d'una escala de cargol situada en un dels angles. La seva estructura i caràcter militar les convertia en veritables torres fuselleres.

La «nostra» torre del telègraf òptic

La construcció de la torre de Vilassar de Mar deu ser posterior a l'any 1848, si ens atenem a un plànol de la població d'aquesta mateixa data en el qual ja figura la línia del ferrocarril i, en canvi, no s'hi veu encara la torre del telègraf. Fou edificada en un punt relativament elevat i a certa distància, aleshores, de qualsevol altra construcció. Sembla que la façana principal era la que mira a ponent, que ara queda amagada per l'edifici veí, però en la qual s'endevina la porta d'entrada elevada.

L'actual carrer del Doctor Masriera té poc més de cent anys d'existència: es va obrir el 6 d'agost del 1891 en terrenys dels horts de les cases del carrer de Sant Sebastià i es va fer passar arran de la torre del telègraf, per poder connectar la plaça de l'Era amb el carrer de Sant Francesc. En agraïment a Joan Carrau i Ferrés, de can Franciscó, que desinteressadament havia cedit molt terreny de la seva propietat, al nou carrer se li donà el nom de «Calle Nueva de San Francisco».

Justament el setembre del mateix 1891, un mes després d'obrir-se aquest nou carrer, l'Estat va començar a enderrocar la torre, que d'ençà de feia anys ja no prestava cap servei. El consistori féu parar les obres i en sol·licità l'adquisició per a usos municipals. L'enderroc quedà

paralitzat. Passà el temps, i el juny del 1894 l'Ajuntament comprà a l'Estat la mig derruïda torre en pública subhasta per la quantitat de 163 pessetes de l'època.

El gener del 1895, a l'interior de l'escapçada torre de l'ex telègraf, s'hi va fer un dipòsit d'aigua per al subministrament a les cases d'aquell sector, i al cap de dos mesos s'hi instal·là una font pública, que avui, al cap de més de cent anys, encara existeix.

Al mateix costat de la torre del telègraf, el 1901 Ignasi Pi construï un edifici on durant anys hi va haver instal·lat un molí fariner... i es va popularitzar tant el nom de «Font de la Farinera», que gairebé es va esborrar el record que aquella construcció tenia una història i que era un important patrimoni municipal.

El personal encarregat del servei telegràfic i de la vigilància eren funcionaris civils, popularment anomenats «torreros». A Vilassar de Mar encara els anys de la postguerra hi havia, domiciliada al carrer de Sant Antoni, és a dir, veïna de la vella torre del telègraf òptic, una família coneguda amb el motiu de «cal Torrero».

Hi ha constància documental que a Vilassar de Mar hi va haver, també, una estació de la xarxa de telegrafia òptica militar, amb el mecanisme instal·lat al campanar, cas corrent en la dita xarxa, que solia aprofitar construccions elevades ja existents. En parla un document local de febrer de l'any 1849 i un altre d'abril del 1854.

Patrimoni

Extraiem, de l'obra *La telegrafia òptica a Catalunya*, dels autors Lluís Len i Jaume Perarnau, les interessants informacions següents:

«Les restes físiques de la xarxa de comunicació telegràfica òptica del segle XIX haurien d'estar incloses dins del catàleg general del Patrimoni Cultural Català. Totes són catalogades com a BCIN (Bé Cultural d'Interès Nacional) segons la Llei del Patrimoni Cultural Català [Llei 16/1985]».

«El Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya ha inclòs totes aquestes restes dins l'Inventari del Patrimoni Industrial de Catalunya».

Un prec i un suggeriment

Caldria que des del nostre Consistori es comprovés si realment la «nostra» torre és catalogada com a Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN), com ho són la majoria que encara es conserven. I també si és inclosa a l'Inventari del Patrimoni Industrial de Catalunya. Si no fos així, caldria donar a conèixer la seva existència al departament corresponent, perquè, pel que es dedueix del cos del llibre esmentat, sembla que justament l'autor que dóna aquestes referències no coneix l'existència de les restes de Vilassar de Mar...

Ja fóra hora que el nostre Consistori es decidís a consolidar i dignificar aquest històric edifici que, si constés al Catàleg de Béns Culturals, fent les gestions necessàries, potser fóra possible d'obtenir de les administracions l'assessorament tècnic per a la seva restauració i també un ajut econòmic.

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES I DOCUMENTALS

Enciclopèdia Espasa.

LEN, Lluís i PERARNAU, Jaume, *La telegrafia òptica a Catalunya*, Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, Rafael Dalmau 2004.

PRAT i PONS Jaume, *4 pedres de... la telegrafia òptica a Catalunya*, Institut Cartogràfic de Catalunya (Barcelona 2004).

LAVM (Llibres d'Actes de l'Ajuntament de Vilassar de Mar). 17-09-1891 = Acord de demanar a l'arquitecte municipal i a la comissió encarregada de derruir-la, un informe respecte a utilitzar els baixos de la torre que havia servit de telègraf òptic, que ara enderroquen, per a dipòsit d'aigües potables, que tant necessita el poble.

LAVM. 12-11-1891 = Vistos els informes demanats, s'acorda sol·licitar al delegat d'Hisenda provincial que cedeixi a l'ajuntament l'esmentada parcel·la.

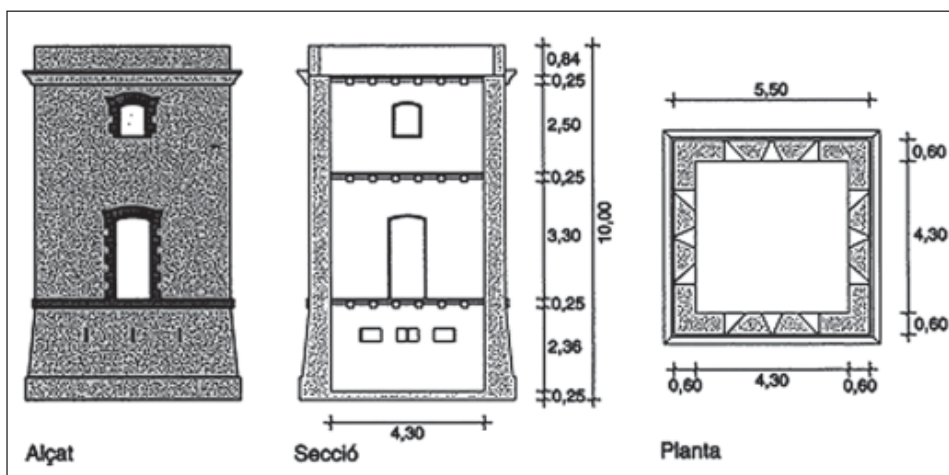
LAVM. 17-12-1891 = L'administrador de Propietats i Drets de l'Estat de la província demana que es nomeni un perit que mesuri i avalui les parets de l'aterrada torre del telègraf òptic. Queda nomenat l'arquitecte Cabañes.

LAVM. 03-05-1894 = Rebut ofici de l'administració provincial d'Hisenda dient que treuen a subhasta pública la torre del telègraf òptic.

LAVM. 17-05-1894 = Es delega el batlle segon i el regidor síndic perquè licitin en la subhasta de la derruïda torre del telègraf òptic que tindrà efecte a Mataró, per poder-la destinar a dipòsit d'aigua.

LAVM. 21-06-1894 = El batlle segon notifica que la torre telègraf els ha estat adjudicada per 163 pessetes.

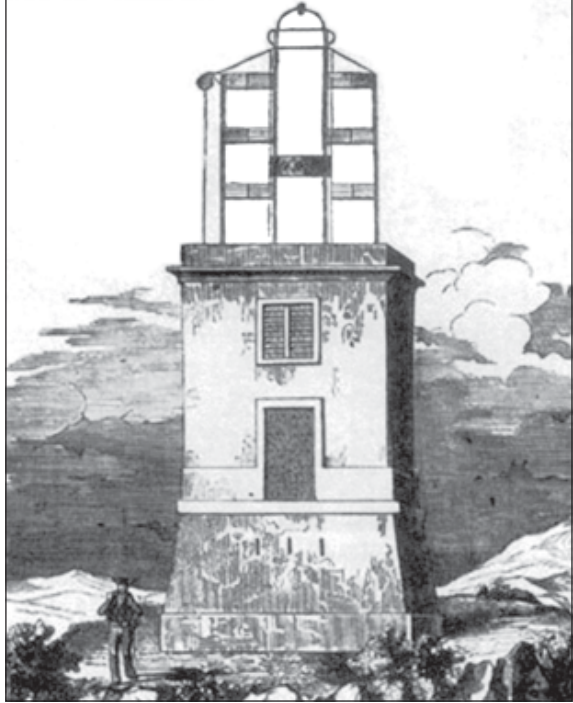
- LAVM. 11-10-1894 = Aprovació del projecte i del pressupost per construir un dipòsit d'aigua als baixos de l'ex torre telègraf comprada per l'ajuntament. El pressupost és de 1.407'52 pessetes.
- LAVM. 03-01-1895 = Aprovació del plànol, el projecte i el plec de condicions per treure a subhasta les obres del dipòsit d'aigua a l'ex torre telègraf.
- LAVM. 17-01-1895 = Adjudicada l'obra del dipòsit d'aigua a l'antiga torre del telègraf òptic a Joan Cisa Permanyer per 1.360 pessetes.
- LAVM. 21-03-1895 = Acord de fer una font pública a la part del dipòsit d'aigua que mira al carrer Nou de Sant Francesc, «per a l'abastiment als veïns de la barriada».
- LAVM. 18-04-1895 = L'alcalde i el secretari aniran a Barcelona a gestionar el ràpid despatx de l'expedient sobre l'adjudicació en subhasta a l'ajuntament de la torre òptica.
- LAVM. 25-04-1895 = Es comissiona Jaume Julià per anar a Barcelona a gestionar el despatx de l'afer de la torre òptica i el seu pagament.
- LAVM. 01-12-1897 = En referència a la sol·licitud per part d'un veí d'un permís d'obres, anomena «la torre que ara és font pública».
- En un dels llibres d'actes de plens de la corporació municipal, n'hi ha una que cita, de passada, «el telègraf militar instal·lat al campanar». Correspon al 28 de febrer del 1849.
- L'acta del ple del 21 d'abril del 1854 anomena uns «pagaments per recomposició dels telègrafs militars».

Plànol de les torres de telegrafia òptica de les línies civils estatals.
Extret de l'obra *4 pedres de... la telegrafia òptica a Catalunya*, de Jaume Prat i Pons.

LES TORRES DEL TELÈGRAF ÒPTIC

Dibuix d'una torre amb el seu mecanisme instal·lat al terrat
(Extret de Jaume Prat i Pons,
Op. cit.)

La molt ben conservada torre
del telègraf òptic, a Cambrils
(Extret de Jaume Prat i Pons, *Op. cit.*)

Estat actual de la torre de Salou.
(Extret de Jaume Prat i Pons,
Op. cit.)

Vista de Vilassar de Mar des de la platja, pintura del darrer terç del segle XIX on destaca, entre la torre de can Nadal i el campanar, la torre del telègraf òptic, sense el mecanisme del terrat.

El deplorable estat actual de la «nostra» torre del telègraf òptic, un dels comptats edificis del patrimoni històric que encara ens queden... Per quant temps? (Fotografia de l'autor).

Al tancament de l'edició d'aquest número de *Singladures*, la direcció del Centre d'Estudis Vilassarencs, responsable d'aquesta publicació, ha rebut la notificació formal que en el ple municipal del darrer 28 de gener tots els partits polítics, a instàncies d'ICV, han acordat que les futures obres de rehabilitació de la torre del correu òptic seran supervisades pels estudiosos del CEV. A tal efecte, la direcció del CEV ha nomenat Silvia Llobet (restauradora) i Francesc Caballé (arqueòleg i historiador) per encapçalar la supervisió tècnica dels treballs de restauració.

Aquesta situació de col·laboració multidisciplinària, que és extraordinària ja que no té precedents en la història de la manutenció del patrimoni local, s'ha produït gràcies a la intervenció del CEV. Precisament, per mitjà d'aquest treball del senyor Damià de Bas, el passat 11 de desembre de 2009 el CEV va formalitzar, davant la Direcció General de Patrimoni Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, l'obertura de l'expedient per a la declaració de Bé Cultural d'Interès Nacional de la torre de la Font de la Farinera, d'acord amb el que preveu l'article 8 de la llei 9/1993 de Patrimoni Cultural Català.

Vilassar de Mar, 26 d'abril de 2010
La Direcció de *Singladures*